

عنوان و نام پدیدآور	: جشن نامه استاد سیداحمد حسینی اشکوری / به کوشش رسول جعفریان.
مشخصات نشر	: تهران: نشر علم؛ قم: کتابخانه تخصصی تاریخ اسلام و ایران، خانه کتاب تهران، ۱۳۹۲.
مشخصات ظاهری	: ۱۳۲۴ ص، مصور، نمونه.
شابک	: ۹۷۸-۹۶۴-۲۲۴-۵۷۲-۷
وضعیت فهرست نویسی	: فیبا
موضوع	: حسینی اشکوری، احمد، ۱۳۱۰ - - یادنامه ها
موضوع	: نسخه های خطی - مقاله ها و خطابه ها
موضوع	: مقاله های فارسی - قرن ۱۴
شناسه افزوده	: جعفریان، رسول، ۱۳۴۳ - ، گردآورنده
رده بندی کنگره	: ۱۳۹۲ ج ۵ / ح ۱۰۰۴ Z
رده بندی دیویی	: ۰۱۰/۹۲
شماره کتابشناسی ملی	: ۳۲۶۷۶۷۵

جشن نامه استاد سیداحمد حسینی اشکوری

به کوشش رسول جعفریان

چاپ اول: ۱۳۹۲

تیراژ: ۱۱۰۰ نسخه

لیتوگرافی: کوثر

چاپ: مهارت

مرکز بخش علم: خیابان انقلاب، خیابان ۱۲ فروردین، خیابان شهدای زاندارمیری

بن پست گرانفر، پلاک ۴، تلفن ۶۶۴۱۲۳۵۸

حق چاپ برای ناشر محفوظ است.

شابک ۹۷۸-۹۶۴-۲۲۴-۵۷۲-۷

نکاتی درباره ملا محمود لاهیجانی

از شاگردان گمنام شهید ثانی

محمد کاظم رحمتی^۱

دانش تراجم نگاری در سنت شیعه در خصوص رجال و عالمان امامی قرن نهم و دهم، عمدتاً بر اساس آثار متأخر نوشته شده قرن دوازدهم چون امل الآمل حر عاملی (متوفی ۱۱۰۴) و ریاض العلماء افندی (متوفی حدود ۱۱۳۰) است و به همین جهت مطالب بسیاری در خصوص شرح احوال عالمان امامی قرن دهم در دو اثر اخیر درج نشده است. این مطلب دست کم درباره شهید ثانی و شاگردان او صادق است و از شمار فراوان شاگردان وی که در عمر بسیار کوتاه او (۹۱۱ - ۹۶۵) در خدمت و معیت او بوده‌اند، کمتر اطلاعی در منابع آمده است. با این حال برای یافتن نام و شرح احوال عالمان مذکور می‌توان از فهرست نسخه‌های خطی و کتاب‌شناسی مهم الذریعه بهره گرفت. از شاگردان کمتر شناخته شده شهید ثانی، شخصی است به نام ملا محمود بن محمد بن علی بن حمزه لاهیجانی که در سال ۹۵۳ از ایران به جبل عامل سفر کرده و تا آخر عمر همراه با شهید ثانی بوده، شخصیتی است که اطلاعات اندکی در دست است و دلیل احتمالی این مطلب به سبب آن است که وی پس از بازگشت از جبل عامل به هند مهاجرت کرده و در آنجا و شهر حیدرآباد یا یکی از نواحی نزدیک آنجا همچون گلکُنده که امارت شیعی قطب شاهی در آنجا حکمروایی داشته‌اند، سکونت گزیده است. در این یادداشت مختصر سعی کرده‌ام تا تمام مطالب پراکنده‌ای که درباره لاهیجانی در منابع موجود است را گردآوری کنم. وی پیش از غره رجب ۹۵۳ به جبل عامل رفته است و در تاریخ مذکور استنساخ اجازه بلند شهید ثانی به حسین بن عبدالصمد حارثی را به پایان برده و شهید ثانی نیز در مطلبی بیان کرده که همان اجازه را که لاهیجانی کتابت کرده، به او نیز داده است. عبارت شهید چنین است:

«قد أجزت للمولى الفاضل عمدة الفضلاء، و خلاصة الاتقياء، كاتب هذه الاجازة الشيخ محمود الكيلاني - آدم الله تعالى معاليه - أن يروى عنى جميع ما اشتملت عليه هذه

۱. پژوهشگر و عضو هیئت علمی بنیاد دایرة المعارف اسلامی، ایران، تهران.

الاجازة من الكتب و الروایات، على اختلافها و تعددها، بطرقى المودعة فيها و كذلك جميع ما تجوز لى روايته بطرقى التى لم أذكرها ههنا، و هى كثيرة.

و كذلك أجزت له الرواية مع العمل بما رقمه قلمى القاصر عن ذهنى الفاتر من المصنفات و المؤلفات و القيود و التحقيقات على كتب الأصحاب مراعيّاً فى ذلك شرطه المعتبر، ملازماً طريقة الاحتياط و التوقف عند الاشتباه، فأنّه ساحل الهلكة.

و أنا الفقير إلى الله تعالى زين الدين بن على بن أحمد الشامى العاملى فى غرة شهر رجب سنة ثلاث و خمسين و تسعمائة حامداً مصلياً مسلماً بمدينة بعلبك من بلاد الشام و الحمد لله وحده»^۱.

مطلب اخير نشانگر آن است که لاهیجانی در هنگام سفر به جبل عامل، عالمی برجسته بوده است که شهید همان اجازه‌ای را که به حسین بن عبدالصمد حارثی که دال بر اجتهاد او و در سال ۹۴۴ به وی داده، را به لاهیجانی نیز داده است. از طرف دیگر باید به خاطر داشته باشیم که شهید در تاریخ مذکور یعنی ۹۵۳ در شهر بعلبك ساکن شده بود و به تدریس در مدرسه نوریه مشغول بوده است. در شرح حال خودنوشت باقی مانده از شهید ثانی، وی اشاره کرده که در میانه ماه صفر ۹۵۳ به جبل عامل بازگشته و اندکی بعد به بعلبك رفته است و در اواخر ۹۵۴ آنجا را ترک کرده است.^۲ تاریخ اجازه‌ای که لاهیجانی از شهید ثانی دریافت کرده، جالب توجه است و نشانگر آن است که شهید ثانی در بعلبك به همراه جمعی از شاگردان خود بوده است که دست کم نام برخی از آنها همچون لاهیجانی، حسین بن عبدالصمد، حسین بن مسلم بن حسین بن محمد مشهور به ابن شعیر عاملی دانسته است. پس از زمانی که شهید ثانی بعلبك را در اواخر ۹۵۴ ترک کرده، شاگردان او نیز بعلبك را ترک کرده و برخی به جاهای دیگر و برخی همراه او به جبع

۱. محمد باقر مجلسی، بحار الانوار، ج ۱۰۵، ص ۱۷۲. از دیگر اجازات که به لاهیجانی داده شده و متن آن در دست است، اجازه محیی الدین بن احمد میسی به وی در کربلا به سال ۹۵۴ داده است (برای متن اجازه اخیر بنگرید به: مجلسی، همان، ج ۱۰۷، ص ۱۷۳-۱۷۴). لاهیجانی خود نیز اجازاتی چند به دیگر عالمان معاصر خود داده که از جمله آنها متن اجازه او به سید صدر جهان حسین بن روح الله حسینی طبسی به تاریخ شوال سال ۹۷۴ (مذکور در بحار الانوار، ج ۱۰۷، ص ۱۷۵-۱۷۷)، اجازه به سید عماد الدین علی بن هاشم به تاریخ ۲۳ صفر ۹۹۴ (بحار الانوار، ج ۱۰۷، ص ۱۸۲-۱۸۴)، اجازه به سید معین الدین محمد دشتکی شیرازی در ۱۴ ربیع الاول ۹۹۴ (بحار الانوار، ج ۱۰۷، ص ۱۸۵-۱۸۷)، اجازه‌ای به منصور بن حسن بن یوسف بحرانی در سال ۹۸۷ که کتاب روض الجنان شهید ثانی را نزد او خوانده و لاهیجانی اجازه برای او بر ظهر کتاب نوشته است (طهرانی، طبقات اعلام الشيعة: احياء الدائر من القرن العاشر، ص ۱۴۱) و اجازه‌ای به علی بن حسن گیلانی در رجب ۹۷۴ (برای متن اجازه اخیر بنگرید به: محمد برکت، «اجازه روایتی محمود بن محمد لاهیجی به علی بن حسن گیلانی»، هدیه بهارستان به زنده یاد استاد میر جلال الدین محدث ارموی احیاگر میراث مکتوب شیعی، به کوشش عبدالحسین طالعی (تهران، ۱۳۸۶ش)، ص ۴۴۸-۴۵۱) در دست است.

۲. علی عاملی، الدر المنثور، ج ۲، ص ۱۸۲.

بازگشته‌اند. در خصوص لاهیجانی بر اساس اجازه‌ای که او در کربلا و به تاریخ اواخر ربیع الثانی ۹۵۴ از محیی الدین بن احمد میسی دریافت کرده، می‌توان گفت که وی به عراق رفته اما ظاهراً باز به جبع بازگشته است.^۱

همانگونه که اشاره شد، مطالب موجود در کتاب شرح حال نگاری و تراجم امامیه درباره لاهیجانی بسیار اندک است.^۲ افندی از وی تنها در ضمن شاگردان شهید ثانی یاد کرده و شاید در جایی دیگر از متن کتاب ریاض العلماء از وی بحث کرده باشد، اما از آنجا که کتاب وی به صورت ناقص موجود است و حتی ظاهراً افندی فرصت پاکتویس آن را نیافته و متن موجود در حقیقت مُسَوِّد کتاب اوست، مطالبی که افندی ارایه کرده، کمکی به شناخت بیشتر لاهیجانی نمی‌کند.^۳ بنابراین برای یافتن اطلاعات بیشتر درباره لاهیجانی باید به امید آن بود که نسخه‌ای از آثار وی یافت شود یا بازهم در انجامه‌های نسخه‌ها خطی دیگر همچون آثار شهید ثانی اطلاعی درباره وی به دست آید. خوشبختانه به راهنمای استاد ارجمند حجت الاسلام و المسلمین رضا مختاری دریافتم که مجموعه‌ای خطی در کتابخانه مرکز احیای میراث اسلامی در قم به شماره ۱۱۷۵ موجود است که تمام آن را لاهیجانی کتابت کرده است. به لطف ایشان تصویری از این نسخه در اختیارم قرار گرفت. همچنین در بررسی نسخه‌های مسالک فهرست شده، به مطلب جدیدی برخورد کردم که در آن باز سخنی از قول لاهیجانی نقل شده است.

آقای محمد برکت در معرفی یکی از نسخه‌های مسالک الافهام موجود در کتابخانه مدرسه علمیه امام عصر(ع) در شیراز، از نسخه‌ای سخن گفته‌اند که از روی نسخه زمان مصنف که با اصل نسخه مقابله شده، کتابت شده است. در این نسخه اشاره شده که شهید ثانی از تألیف کتاب الوکالة در اول ربیع الاول ۹۵۶ فراغت حاصل کرده است. در انتهای جزء اول از کتاب نکاح، کاتب نسخه اساس که مولی محمودین محمدبن علی لاهیجانی بوده، آمده که شهید ثانی بنا داشته که ابتدا شرح مسالک را در شش جزء بنگارد و بعدها آن را به هفت جزء تقسیم کرده است. متأسفانه آقای برکت اصل عبارت را در این یادداشت نقل نکرده است.^۴ ایشان در جایی دیگر یعنی در معرفی نسخه‌ای از کتاب مسالک الافهام

۱. مجلسی، بحار الانوار، ج ۱۰۵، ص ۱۷۳-۱۷۴.

۲. آقا بزرگ طهرانی، طبقات أعلام الشیعة: إحياء الدائر من القرن العاشر، ص ۲۴۱-۲۵۲؛

Devin J. Stewart, "The Ottoman Execution of Zayn al-Din al-'Amili," *Die Welt des Islams* ۴۸ (۲۰۰۸), pp. ۳۳۰-۳۳۲.

۳. درباره کتاب ریاض العلماء افندی بنگرید به: آیت الله سید محمد علی روضاتی، دو گفتار پیرامون گوشه‌هایی از احوال و آثار علمای بزرگ خوانسار مهاجر به اصفهان و سیری در اجازه نامه‌ها (قم، کتابخانه تخصصی تاریخ اسلام و ایران، ۱۳۷۸ش)، ص ۱۵.

۴. محمد برکت، فهرست نسخه‌های خطی مدرسه امام عصر(عج) شیراز، شیراز، ۱۳۷۴ش، جلد اول، ص ۱۳۲. نکته جالب توجه در میان نسخه‌های مسالک معرفی شده در این فهرست آن است که یکی از نسخه، همانگونه که

که در کتابخانه حضرت شاهچراغ موجود است، نسخه‌ای از کتاب مسالک الافهام را معرفی و اشاره کرده‌اند که در انجامة این نسخه عبارت زیر درج شده است:

«اعلم أن الشارح الشهيد السعيد - قدس الله تعالى روحه و نور ضريحه و نفعنا به فـى الآخرة كما نفعنا به الأولى - كان قد أجزء أولاً هذا الشرح ستة أجزاء و جعل خاتمة هذا الجزء و هو الجزء الثالث عند قول المصنف «و يلحق بالنكاح النظر فى أمور» ثم لما كمل الشرح و رأى أن الجزئين الأخيرين سيما الجزء الأخير ضخم جداً، جزءً ثانياً سبعة أجزاء، بأن اقتطع من الأربعة الأواخر من كل جزء قطعة، فانقطع الجزء الثالث هنا عند قول المصنف «القسم الثالث فى النكاح المنقطع» و ألحق هذا الكلام و هو قوله «تم المجلد الثالث» إلى آخره هنا»^۱.

این عبارت درباره شیوه نگارش و تقسیم بندی کتاب مسالک الافهام بسیار مهم و مغتنم است. پس از این اشاره کوتاه، بهتر است به سراغ مجموعه کتابت شده توسط لاهیجانی برویم که تصویری از آن که در اختیار بنده قرار دارد. در این مجموعه، لاهیجانی اطلاعاتی درباره خود و برخی از افراد خانواده‌اش ذکر کرده است. نخستین رساله مجموعه، نُخبَةُ الْفِکْرِ ابن حجر عسقلانی (متوفی ۸۵۲) است (برگ‌های ۱ الف - ۱۹ ب) که لاهیجانی آن را در بعدازظهر روز چهارشنبه، هفتم ربیع الثانی ۹۶۰ کتابت کرده و و در حاشیه آن متذکر شده که نسخه کتابت شده توسط خود را با نسخه اصل مقابله کرده و تاریخ پایان این مقابله رجب ۹۶۰ بوده است. متأسفانه درباره اینکه وی نسخه نُخبَةُ الْفِکْرِ را از چه کسی گرفته و یا اینکه در هنگام کتابت و مقابله در کجا بوده، اشاره‌ای در نسخه نیامده، اما به احتمال زیاد وی در جبل عامل و همراه شهید ثانی بوده است.^۲ در چند برگ بعدی (۱۹ ب -

→

در نوشته دیگر هم به آن اشاره کرده‌ام و بر اساس اینکه کاتب نسخه چه کسی است یا براساس کدام نسخه از نسخه‌هایی که شاگردان شهید ثانی کتابت کرده‌اند، قابل تفکیک است (بنگرید به: محمد کاظم رحمتی، «انجامة‌ها، راهی برای تبارشناسی نسخه‌ها (مطالعه موردی مسالک الافهام شهید ثانی)، اوراق عتیق، به کوشش سید محمد حسین حکیم (تهران: کتابخانه، موزه و مرکز اسناد مجلس شورای اسلامی، ۱۳۹۰ش، ص ۲۰۹-۲۲۷)، عالم عاملی حسین بن محمد بن مسلم است که گفته شهید ثانی کتاب نکاح را در روز چهارشنبه ۲۱ ربیع الآخر ۹۶۳ به اتمام رسانده است. نسخه حاضر استنساخی از روی نسخه حسین بن محمد بن مسلم بن حسین بن محمد مشهور به ابن شعیر عاملی است که می‌دانیم نسخه‌ای از کتاب منیة المريد فی أدب المقید و المستفید شهید ثانی را در روز پنج شنبه ۲۳ جمادی الاولی سال ۹۵۴ یعنی دو ماه و سه روز بعد از تألیف آن کتابت کرده و شهید انهای دال بر قرائت کتاب توسط ابن شعیر عاملی در نزدش بر آن افزوده است. برای توصیفی از این نسخه بنگرید به: منیة المريد تصحیح استاد ارجمند آقای رضا مختاری، ص ۶۷-۶۸.

۱. فهرست کتاب‌های خطی کتابخانه حضرت شاهچراغ علیه السلام، تهیه و تنظیم کتابخانه حضرت شاهچراغ علیه السلام با همکاری محمد برکت (قم، ۱۳۸۲ش)، ص ۷۹. از استاد ارجمند حجت الاسلام و المسلمین سید محمد رضا جلالی حسینی به دلیل در اختیار نهادن متن این دو فهرست سپاسگزار هستم.

۲. عبارت انجامة لاهیجانی چنین است: «تم کتابة شرح المختصر المسمى بنخبة الفكر فی مصطلح اهل الاثر من مصنفات شهاب الدین احمد الشهير بابن حجر علی يد الفقير الی الله الغنی محمود بن محمد الجیلانی غداة الاربعاء»

۲۰ب) مطالبی است که لاهیجانی از روی نسخه‌ای از کتاب السداسیات رازی استنساخ کرده است (...شاهدت فی آخر السداسیات للرازی ما صورته...). صفحه ۴۱ عبارت‌های مختلفی در ذیل عنوان رساله دیگر مجموعه یعنی کتاب نزهة الارواح و غایة الافراح فیما یشتمل علی اقسام النکاح من تألیف زبدة العباد حسین بن موسی بن حسین بن محمد العاملی عفی الله لهم و لجميع المؤمنین و المؤمنات آمده و در حواشی برگ‌های مختلف علامت بلاغ مقابله و عبارت صح آمده است (برگ‌های ۲۱ الف - ۴۰ الف).

در برگ ۲۱ الف که صفحه عنوان رساله نزهة الارواح است، اشعاری از شهید اول آمده است که متن این اشعار به جزء یک مورد را استاد ارجمند آقای مختاری از منابع دیگری گردآوری کرده‌اند، اما نقل آن‌ها در این مجموعه نیز جالب توجه است.^۱ موردی که در این برگ آمده، اشعاری است که شهید اول در پاسخ به نامه‌ای از احمد بن متوج بحرانی نگاشته است (مصدره هی رسالة الشيخ الأجل الاعظم العالم العامل الزاهد الناسک الورع جمال الدنیا و الدین احمد بن المتوج بتاج الکرامة انشاء الله البحرانی الی الشيخ الامام الاعظم فقیه اهل البیت (ع) مولانا و سیدنا شمس الملة و امام الائمة ابی عبدالله محمد بن مکی تغمده الله برحمته و اسکنه بحبوحه جنته کتبه الیه من جزیرة، ثانی شوال فی اواخر عشر السبعین و السبع مائة و هی هذه الابیات:

لئن غبتم عنی فنشر مدیحکم	جلیسی مدی الايام غیر مبارحی
دعائی لکم فی اثر کل فریضة	و شکری لکم مع کل غاد و رائحی
لیشهد علی الله و الخلق اننی	وقفتم علیکم مهجتی و جوارحی
اواصلکم ما عشت بالمدح و الثناء	و بالدعوات الزکیات الصوالحی
اذا بعث المهدون درا و عسجداً (?)	فمالی ما اهدیه الا مدائحی

در حاشیه صفحه ۳۹ب از ولادت نوزادی به نام علی در سال ۹۶۰ سخن رفته و گفته شده که وی در ۹۶۲ درگذشته است (ولد المولود المبارک علی لست لیال خلون من شهر

→
سابع ربیع الثانی سنة ۹۶۰ الحمد لله وحده و صلی الله علی محمد و آله». در حاشیه راست علامت بلاغ مقابله چنین آمده است: «بلغت مقابلة و تصحیحاً بالنسخة المنقول منها فصحت بحسب الجهد الا ما زاغ عنه النظر و خسر عنه البصر و ذلک فی شهر رجب المرجب سنة ۹۶۰ و لله الحمد والمنه و علی النبی و آله السلم و النجیة».
۱. نخستین شعر دو بیتی است با مطلع و لا أبتغی الدنیا جمیعاً بمنة (مختاری، الشهید الاول، ص ۲۵۹)، شعر دیگر، ابیاتی است که شهید اول خطاب به بیدمر امیر مملوکی شهر دمشق در زندان سروده است که تنها چند بیت نخست آن نقل شده است (برای متن کامل قصیده بنگرید به مختاری، همان، ص ۲۵۴-۲۵۵). البته بحث از اینکه آیا این ابیات واقعاً سروده شهید هستند یا خیر، موضوع دیگری است اما نقل آن‌ها در اثری تألیف شده در قرن دهم نشانگر دست کم زمان انتساب اشعار به شهید است.

ربیع الاول عند طلوع الفجر يوم الاثنين سنة ۹۶۰). بعد با قلمی دیگر در زیر آن نوشته شده است: توفی هذا المولود ضحوة يوم الخميس لتسع عشرة ليلة مضت من شهر جمادى الاولى سنة ۹۶۲ و الحمد لله اولاً و آخرً و ظاهراً و باظناً و صلى الله على محمد و آله و سلم تسليماً كثيراً و ولد بعده سنة ۹۶۳ فى شهر ربیع الاول فى تاسع عشرة يوم الجمعة المولود المسمى بمحمد و انتقل الى البرزخ... اللهم ابق لنا فرطاً و ذخراً الحمد لله وحده و صلى الله على محمد و هو ابن سنتين و شهرين و... وعشر يوماً صح). در صفحه بعدی انجام رساله دوم چنین آمده است: «..هذا آخر ما اردناه و غاية ما قصدناه فليقطع الكلام حامدين لله على الایة شاكرين له على جزيل عطائه و مصلين على محمد و خلفائه و كتب مؤلفها حسين بن ابراهيم الكيلاني غفر الله ذنوبهما و ستر عيوبهما فى تاريخ سنة ۹۵۸ من الشهور شهر ربیع الاول و صلى الله على محمد و آله اجمعين و السلام على جميع المؤمنين و التابعين». ظاهراً مشکلی در این انجام وجود دارد و نام مؤلف بر خلاف آنچه که در صفحه عنوان آمده، ذکر شده است. در اشاره به همین مطلب یادداشت بلندی در حاشیه چپ نسخه در توضیح این مطلب آمده و در آن ذکر شده است: «و فى نسخة الاصل بعد قوله و خلفائه و كتب مؤلفها اقل العباد حسين بن موسى العاملى عفى الله عنه من نسختها الاول اليوم الرابع من شهر جمادى آخر من شهور سنة ثمان و ثمانين و ثمانمائة هجرية على مشرفها السلام و المسؤل من السادة الاجلاء و القادة الاخلاء نظرهما بعين الاسعاف لا الاعساق و اصلاح ما زل به القدم و الصفح عما طغى به القلم...البضاعة فى هذه الصناعة و الحمد لله وحده و صلى الله على سيدنا محمد و آله و صحبه و سلم للمؤلف عفى الله عنه...».

در برگ ۴۰ الف - ب مطالب ارزشمندی درباره فرزندان ملا محمود لاهیجانی آمده و تاریخ تولد فرزندان در این دو برگ ثبت شده است.^۱ در برگ ۴۰ الف دو تاریخ تولد به جز تاریخ تولد سوم که تا حد زیادی به دست خط ملا محمود لاهیجانی که مجموعه به خط اوست، شباهت دارد. در برگ ۴۰ ب شش تاریخ تولد آمده است که بر اساس مطلبی که در تاریخ تولد پنجم آمده، می‌توان گفت که مجموعه حاضر در اختیار پسر ملا محمود به نام درویش حسین بوده و همو شش تاریخ تولد و تاریخ تولد دیگر آمده در برگ پیشین

۱. ذکر نام تولد فرزندان و انتخاب کنیه برای او و دعا برای بقا و رستگاری فرزند از امور متداول در سده‌های گذشته بوده است. در برگ ۶۲ رو نسخه خطی ۱۴۲۳۲ کتابخانه مجلس شورای اسلامی، کاتب گفته که به خط محقق کرکی دیده که او تاریخ تولد فرزندش عبدالعالی (متوفی ۹۹۳) را چنین ثبت کرده است: «وجدت بخط والده شيخ على - رحمه الله - ما صورته: الحمد لله على هبته ولد المولود المبارك انشاء الله تعالى على نفسه و اهله تاج الدين ابو محمد عبدالعالی بن علی بن حسین بن علی بن محمد بن عبدالعالی تاسع عشر شهر ذی القعدة ليلة الجمعة سنة ست و عشرين و تسعمائة انشاء الله سبحانه انشاء مبارکاً و جعله خلفاً صالحاً بحق محمد و آله الطاهرين». بنگرید به: علی صدرايي خويي، فهرست نسخه‌های خطی کتابخانه مجلس شورای اسلامی، ج ۳۸، ص ۳۴۴-۳۴۵.

(۴۰ الف) به خط اوست. در برگ ۴۰ الف، اطلاعاتی درباره تولد فرزندی به نام‌های مریم ام‌کلثوم در سال ۹۶۸ (ولدت مریم ام کلثوم انبتها الله نباتا حسنا الضحی العالی يوم الاحد رابع شهر ربيع الثاني عام ثمان و ستین و تسعمائة)، فاطمه در سال ۹۷۰ (ولدت فاطمة ام هانی انبتها الله نباتا حسنا فی تاسع کری حین کان البار ثمان کریات فیکون بعد الربع من اللیلة السادسة الجمادی الاولی عام سبعین و تسعمائة و الحمد لله علی ما اولینا و الشکر له علی ما اعطانا و صلی الله علی محمد و آله و سلم)، ابوعلی شمس الدین محمد که در سال ۹۷۱ و در شب دوشنبه هشتم صفر در اول ربع رابع از شب در شهر گلکنده به دنیا آمده است که دلالت بر این دارد که لاهیجانی بعد از فرار از حجاز و سفر به ایران به نزد سلاطین قطب شاهی رفته و شاید بی‌اطلاعی از او در سنت شیعی به دلیل آن باشد که وی در همانجا سکنا گزیده باشد (ولد المولود المبارک انشاء الله بحمد الله تعالی ابوعلی شمس الدین محمد - اطال الله بقاءه و انشاء نشو الصالحین - لیلة الاثنين ثامن شهر صفر ختم بالخیر و الظفر اول الربع الرابع من اللیل تخمیناً سنة احدى و سبعین و تسعمائة ببلدة گلکنده حرسها الله علی الآفات و حفظ والیها الی قیام يوم المكافاة). آخرین فرزندی که از تولد او در این برگ سخن رفته است، خدیجه است که در سال ۹۷۴ چشم به جهان گشوده است (ولدت المولود المبارکة ان شاء الله ام علی خدیجة انبتها الله نباتا حسنا اللیلة الجمعة الثامنة عشرة من المحرم فی اواخر الکری الرابع من البار الثاني عام اربع و سبعین و تسعمائة).

در برگ بعد (۴۰ ب) از تولد شش فرزند سخن رفته است. نخستین آن‌ها ابوالقاسم زین‌الدین علی است که در سال ۹۷۴ به دنیا آمده است و دلالت بر این دارد که لاهیجانی بیش از یک همسر داشته است (هو ولد المولود المبارک انشاء الله تعالی ابوالقاسم زین الدین علی انبتها الله نباتا حسنا فی اوائل الکری السادس من البار الرابع من لیلة الاحد سلخ شهر صفر ختم بالخیر و الظفر سنة اربع و سبعین و تسعمائة). فرزند بعدی ام محمد زینت است که در ۹۷۵ به دنیا آمده (ولدت المولودة المبارکة ام محمد زینت (زینب؟) لیلة الثالثة عشرة من رجب الاصب فی اواسط الکری السادس من البار الرابع حین کان پارات اللیل کلها ثمانی کریات عام خمس و سبعین و تسعمائة هجرية نبویة صلوات الله تعالی علیه و آله و سلم)، ام حسن سکینه در سال ۹۷۷ (هو ولدت المولودة المبارکة ان شاء الله تعالی ام حسن سکینه يوم الاثنين عاشر شهر صفر ختم بالخیر و الظفر بعد الکرین من البار الاول سنة ۹۷۷ هجرية نبویة صلوات الله علیه و آله و سلم تسلمیا کثیرا و السلام)، ام علی سکینه در ۹۸۵ (ولدت المولودة المبارکة انشاء الله تعالی ام علی سکینه بنت محمودبن محمد لیلة الاربعاء التاسعة و العشرين من شهر شوال فی الکری الثالث من البار الثانی عام خمس و ثمانین و تسعمائة و الحمد لله رب العالمین و صلی الله علی محمد و آله الطاهرین و سلم تسلیما کثیرا)، ولادت فرزندی به نام ابوالبقاء عبدالحی درویش حسین بن محمود بن محمد بن

علی بن حمزه لاهیجانی در ۹۸۵ (ولد المولود المبارك انشاء الله تعالى نشو الصالحين و اطلال الله عمره و جعله من العلماء العاملين ابوالبقاء عبدالحی درویش حسین بن محمود بن محمد بن حمزه اللاهيجانی اواخر ليلة السبت الحادی و العشرين من شهر ذی الحجة سنة ۹۸۵ فی الکری الاول من الپار الثالث الحمد لله علی ما انعم و صلی الله علی محمد و آله و سلم) و آخرین فرد ذکر شده، شهربانو در سال ۹۸۶ (ولدت المولودة المباركة انشاء الله تعالى شهر بانو ام الخير يوم الاحد فی الکری السابع اخر الپار الاول من النهار لعشرين ليلة خلت من شهر من جمادی الاخری سنة ست و ثمانین و تسعمائة هجرية علی مشرفها السلام و التحية و علی عترته الطاهرة البررة).^۱ همانگونه که در قبل اشاره شد، شش فرزندی که نامشان در برگ ۴۰ آمده همگی به یک دست خط کتابت شده و براساس تصریح در خصوص عبدالحی می‌دانیم که وی نوه ملا محمود لاهیجانی است اما در خصوص ام علی سکینه تصریح شده که او فرزند خود ملا محمود لاهیجانی است و احتمالاً فرزندی که در قبل از ام علی نام آن‌ها آمده نیز فرزندان ملا محمود باشند. رساله بعدی ارجوزه‌ای در چهل و یک بیت در بیان منازل نجومی با عنوان صفة المنازل در یک صفحه است (برگ ۴۱ الف). رساله بعدی الفتحة فی الاعمال الجبیبیة از بدرالدین محمد بن محمد ماردینی است (برگ ۴۱ ب - ۴۴ ب) (انجام رساله اخیر چنین است: و الحمد لله وحده و صلوته علی سیدنا محمد النبی و آله و صحبه و سلامه علقها لنفسه الفقیر الی عفو الله الغنی محمود بن محمد بن علی بن حمزه الجیلانی يوم السبت رابع عشر شهر ربیع الثانی سنة ۹۵۹ من الهجرة النبویة). دو اثر بعدی شرح الرامزه که شرح مزجی بر قصیده الرامزه ضیاء الدین خزر جی (متوفی ۶۲۶) است (۵۶ ب - ۵۹ ب) و پس از آن نیز باز شرح الرامزه از شخص دیگری (۷۰ ب - ۱۰۳ ب) آمده که با توجه به آغازی که حاجی خلیفه^۲ در ضمن بحث از

۱. آخرین تاریخی که از زنده بودن لاهیجانی در آن اطلاع داریم، سال ۹۹۴ است که در این سال لاهیجانی اجازه‌ای به سید امیر معین الدین محمد بن شاه ابوتراب داده است. متن این اجازه در بحار الانوار آمده است. همچنین در همین سال لاهیجانی کسی نسخه‌ای از کتاب خلاصة الاقوال را با وی مقابله کرده است (فهرست آستان قدس، ج ۶، ص ۶۰۰). اجازه کوتاه دیگری نیز از لاهیجانی به شخصی به نام زین الدین علی بن حسین گیلانی در سال ۹۷۴ در دست است که متن آن را آقای برکت با عنوان «اجازه روایتی محمود بن محمد لاهیجی به علی بن حسن گیلانی»، هدیه بهارستان به زنده یاد استاد میر جلال الدین محدث ارموی، به کوشش عبدالحسین طالعی (تهران، ۱۳۸۶ ش، ص ۴۴۸-۴۵۱) منتشر کرده‌اند. افندی (ریاض العلماء، ج ۳، ص ۳۱۹-۳۲۰) اجازه‌ای از ملا محمود لاهیجانی به عالمی به نام عطیه بن ابراهیم بن علی در دست داشته که تاریخ صدور آن روز سه شنبه دهم جمادی الآخره ۹۶۸ بوده و همو بخش اعظم آن را نقل کرده است.
۲. حاجی خلیفه، کتاب کشف الظنون (استانبول، ۱۳۶۲/۱۹۴۳)، ج ۲، ص ۱۱۳۶. بدر الدین محمد بن ابی بکر دماینی (متوفی ۸۲۷) پس از آنکه نسخه‌ای از شرح سبئی به دستش رسیده، خود شرح دیگری بر رامزه با عنوان العیون الفامرة علی خبایا الرامزة، تحقیق حسانی حسن عبدالله (قاهره، بی تا) نوشته است.

شروح قصیده رامزه آورده، شرح اخیر تألیف شریف محمدبن احمد سیتی اندلسی (متوفی ۷۶۰) است که مشهور است نخستین شرح بر قصیده رامزه را او نگاشته است. یکی از رساله‌های ارزشمند این مجموعه، رساله الرعاية لحال البداية فی علم الدراية است که با توجه به قدمت آن برای تصحیح کتاب بسیار مغتنم است. در حواشی گاه علامت بلاغ نیز دیده می‌شود و حواشی اندکی نیز بر متن آمده است. لاهیجانی در برگ ۱۴۴ب تصریح کرده که رساله را از روی نسخه اصل شهید ثانی کتابت کرده است و در اشاره به تاریخ کتابت، آن را بعد از ظهر روز یکشنبه هفت شب مانده به اتمام ماه محرم الحرام سال ۹۶۶ در شهر مکه ذکر کرده است. لاهیجانی انجام نسخه‌های رعایه را چنین نقل کرده است: «فرغ من تسوید هذه التعليق المنزل بمنزلة الشرح الرسالة الموسومة بالبداية فی علم الدراية مؤلفها العبد الفقير الى الله تعالى زين الدين بن علی بن احمد الشامي العاملی عامله الله بلفظه و عفی عنهم بمنه و فضله هزيع ليلة الثلاثاء خامس شهر ذی الحجة الحرام عام تسع و خمسين و تسعمائة حامداً مصلياً مسلماً». پس از آن لاهیجانی در ادامه انجامه نوشته است: «هذا آخر كلامه و فرغ من تحريره احوج الخلق الى عفو ربه الغني محمودبن محمدبن علی بن حمزه اللاهيجاني غدوة نهار السبت لست ليال بقيت من شهر محرم الحرام سنة ۹۶۶ بمكة المشرفة زادها الله تعالى شرفاً الحمد لله وحده و صلى الله على محمد و آله». لاهیجانی در بالای بخشی از انجامه شهید در جایی که می‌گوید فرغ من تسویدها، نوشته است: «كذا فی نسخة الاصل الذي بخط المصنف و نُقل عنها هذه النسخة بلا واسطة» که به صراحت دلالت دارد لاهیجانی نسخه‌ای از کتاب رعایه به خط خود شهید در اختیار داشته و نسخه خود را از روی آن استنساخ کرده است. در پایین صفحه دو عبارت دال بر مقابله آمده است. در گوشه سمت راست پایین عبارت مقابله کتابت شده، چنین است: «بلغت المقابلة باصلها يوم الاربعاء لاربع ليال من شهر صفر ختم بالخير و الظفر بمكة المشرفة زادها الله شرفاً و رزقنا التشرف مادام للعمر وفاء الحمد لله رب العالمين و صلى الله على محمد و آله الطاهرين». در گوشه سمت چپ عبارت مقابله دیگر آمده چنین است: «بلغت المعارضة باصلها التي بخط (المصنف) الا ما (زاغ) عنه البصر يوم الجمعة لثلاث عشرة ليلة خلت من شهر صفر ختم بالخير و الظفر سنة ست و ستين و تسعمائة بمكة المشرفة زادها الله تعالى شرفاً و رزقنا التشرف بها ابداء الحمد لله وحده و صلى الله على محمد و آله». (برگ ۱۴۴ب) براساس تصریح دو بلاغ مقابله می‌توان دریافت که لاهیجانی تصمیم داشته باقی عمر خود را در مکه اقامت داشته باشد که اندکی بعد و در ماه ذی القعدة ۹۶۵ با رسیدن خبر شهادت شهید توسط مقامات عثمانی در استانبول در ۸ رجب ۹۶۵، ماموران عثمانی در صدد دستگیری

۱. برای گزارش و تصویری از صفحه مذکور همچنین بنگرید به: حسین واثقی، التراث المکی (قم، ۱۴۳۱)، ص ۲۵۶-۲۵۷ و تصویر شماره ۴۰.

او برآمده و لاهیجانی مجبور به پنهان شدن در مکه شده و پس از آنکه حج را به جا آورد به دلیل آنکه مقامات عثمانی در صدد دستگیری او بودند، مکه را به مقصد مدینه ترک کرده است. وی در مکه به کتابت کتاب مسالک الافهام مشغول بوده است و در اواخر ماه صفر مکه را به قصد مدینه ترک کرد و در آنجا مجلد دوم کتاب مسالک الافهام را در روز شنبه، چهارم جمادی الاولی ۹۶۶ به پایان رسانده بود. ظاهراً لاهیجانی پس از آنکه در ۲۰ جمادی الاولی ۹۶۵ به دلیل تلاش‌هایی که برای رهایی شهید از زندان انجام داده بود، آزاد شده بود و در مکه اقامت داشته، خود را با کتابت و مقابله آثار زین الدین مشغول کرده بود و این گونه تا حد خود را تسلی می‌داده که زین الدین در استانبول با مشکلی روبرو نخواهد شد و او می‌تواند بار دیگر استادش را ببیند.^۱

متأسفانه لاهیجانی اشاره به شهید ثانی و حوادث منجر به آن در این مجموعه نکرده و در ادامه لاهیجانی دو فایده به نقل از شهید ثانی نقل کرده است، فایده نخست به نقل از مقدمه ابن صلاح (برگ ۱۴۵ الف) و فایده دوم (۱۴۵ الف - ب) به نقل از کتاب الخلاصة فی علم الحديث از شیخ شرف الدین طیبی آمده است. در برگ ۱۴۶ الف فوایدی از شهید ثانی که او آن‌ها را از اربعین ابن حجر عسقلانی نقل کرده، آمده که در برگ ۱۴۸ ب پایان یافته که این مطالب در رسائل الشہید الثانی (ج ۲، ص ۱۲۶۴ - ۱۲۷۸) منتشر شده است که از روی نسخه خطی دیگر نقل شده و در انجام و یا ذکر عنوان آغازین نقل قول‌ها اندکی اختلاف با نسخه حاضر دارند. لاهیجانی از نوشتن این مطالب در ۲۱ ماه صفر سال ۹۶۶ فراغت حاصل کرده است (برگ ۱۴۸ ب). لاهیجانی پس از نقل فواید اخیر نوشته است: «هذا جميع ما وجد بخطه الشريف عقب شرحه لمثنته المسمى بالرعاية بحال البداية في علم الدراية و هو بخطه ايضاً و نقله من احوج الخلق الى غفو ربه الغنى محمود بن محمد اللاهيجاني بمكة المشرفة زادها الله تعالى شرفاً و رزقني التشرف بها مادام للعمر وفا و كان الفراغ منه بكرة الحادي و العشرين من شهر صفر ختم بالخير و الظفر سنة ۹۶۶ الحمد لله وحده و صلى الله على محمد و آله و سلم تسليماً» (برگ ۱۴۸ ب). در حاشیه سمت چپ عبارت بلاغ مقابله آمده که متن آن چنین است: «بلغت المعارضة باصل التي بخط الشيخ رحمه الله يوم الخميس لثلاث ليا بقيت من شهر صفر ختم بالخير و الظفر سنة ۹۶۶ بمكة المشرفة زادها الله تعالى شرفاً و رزقنا التشرف بها بحق المصطفى و آله الطيبين الطاهرين و الحمد لله وحده و صلى الله على محمد و آله». تاریخ اخیر اندکی پیش از زمان سفر لاهیجانی به مکه

۱. بنگرید به: سید محمد علی روضاتی، تکملة طبقات اعلام الشيعة، اعداد محمد برکت (تهران: کتابخانه، موزه و مرکز اسناد مجلس شورای اسلامی، ۱۳۹۱ش)، ص ۲۸۱-۲۸۳ که تصویر نسخه مسالک موجود در مجلس مشتمل بر انجامة مذکور را آورده است؛ علی صدرايي خويي، فهرست نسخه‌های خطی کتابخانه مجلس شورای اسلامی، ج ۳۸، ص ۴۲۲.

است و ظاهراً او تا آن زمان امید داشته که مقامات عثمانی دست از سر او بردارند و وی بتواند در مکه اقامت داشته باشد اما مشخص شد که امکان ماندن در مکه برای او نیست و او در چند روز باقی مانده از ماه صفر مکه را به قصد مدینه ترک کرد.

در برگ ۱۵۰ب - ۱۵۱الف مطلبی درباره شرح حال ابوعلی سینا آمده است (نیز من اخبار الرئيس ابوعلی سینا) که شاید نشانگر تمایلات مشایی لاهیجانی باشد. در برگ‌های ۱۵۱ب - ۱۵۲الف چند بند از المصباح شیخ طوسی در خصوص رقعہ نویسی برای امام عصر نقل شده است. در برگ ۱۵۲الف نام سلطان عثمانی مرادبن سلیم‌بن سلیمان‌بن سلیم‌بن ابایزیدبن محمدبن مرادبن محمدبن بایزیدبن مرادبن اورخان‌بن عثمان‌بن ارطغرل آمده که زمان نگارش آن باید به کاتبی باشد که در عصر سلطان مذکور می‌زیسته است. لاهیجانی (برگ ۱۵۳الف) قصیده‌ای از شهید اول درباره تواریخ نبی و اهل بیت به نقل از دست خط شهید ثانی نقل کرده است که این اشعار نیز در مجموعه اشعاری که آقای مختاری در کتاب الشہید الاول آورده‌اند، نیامده است (نقلته من خط الشیخ سلمه الله تعالی قال نقلته من خطه مما نظمہ الضعیف محمدبن مکی فی اعمار النبی و الائمة الاثنی عشر و موالیدهم و وفاة من توفی منهم). در ذیل همان صفحه مطلبی درباره دعبل نقل شده که کسی او را در خواب دیده و از وی در خصوص آنچه که موجب رستن او در پس از مرگ شده، پرسش کرده و او به دو بیتی که در حق اهل بیت سروده، اشاره کرده است (لا اضحک الله... الدهر ان ضحکت یوما و آل رسول الله قد قهروا). لاهیجانی در برگ‌های ۱۵۳ب - ۱۵۸ب متن رساله اجوبة المسائل السماکيه را نقل کرده و جالب توجه این است که رساله مذکور دارای انجامه تاریخ کتابت توسط شهید ثانی است (...علقها عجلأ آخر نهار الاحد تاسع عشر شهر صفر ختمه الله بخیر سنة ۹۵۷ من الهجرة الطاهرة حامداً مصلیاً مسلماً). در ذیل همان برگ (۱۵۸ب) متن استفتایی از شهید ثانی نقل شده است (صورة الاستفتاء من الشیخ سلمه الله تعالی) و لاهیجانی بر آن گواهی داده و متأسفانه نام چند فرد دیگری که بر درستی فتوا گواهی داده‌اند، از میان رفته و امکان شناخته هویت آن‌ها ممکن نیست (الحاج.../ علی الحاج شرف...فی مائة و احد عشر / کتبه شاهد / محمودبن محمد اللاهيجانی / اشهد بذلک و کتبه الحاج...). در برگ ۱۵۹الف شعری بلند از حسین‌بن عبدالصمد حارثی نقل شده و در آخرین برگ مجموعه یعنی برگ ۱۵۹ب یک برگ از کتاب شهید ثانی که در آن به شرح برخی مشکلات کتاب اللعة الدمشقية پرداخته، نقل شده که ظاهراً در جایی دیگر از این اثر شهید ثانی ذکری به میان نیامده است.^۱

۱. برای توصیفی از این مجموعه که متأسفانه بسیاری از جزئیات ذکر شده در آن از قلم افتاده بنگرید به: سید احمد حسینی اشکوری، فهرست نسخه‌های خطی مرکز/حیای میراث/سلامی (قم، ۱۳۸۰ش/ ۱۴۲۲)، ج ۳، ص ۴۲۵-۴۳۰. در فهرست همچنین اجوبة مسائل السماکيه شهید ثانی با عنوان اجوبة مسائل ثلاث با مؤلف مجهول

نکته مهم دیگر درباره لاهیجانی، اطلاعی از وی درباره اجازه روایت یکی از آثار کمتر شناخته شده و کم نسخه شهید ثانی یعنی شرحی مختصر بر شرائع الاسلام که با عنوان حاشیه شرائع الاسلام در یک مجلد با تصحیح محققان واحد احیاء میراث اسلامی در قم (۱۳۸۰ش/۱۴۲۲) منتشر شده است. همانگونه که در مقدمه تصحیح اثر اخیر آمده، تنها دو نسخه از این اثر شهید در دست که به صورت ناقص در اختیار ما قرار دارد و عدم شهرت نوعی تردید در انتساب آن به شهید را به ذهن متبادر می‌کند. اما اطلاعی در یکی از دو نسخه مذکور آمده که به صراحت انتساب کتاب مذکور به شهید ثانی را تأیید می‌کند نکته‌ای که از نظر به دور مانده است. در حقیقت یکی از دو نسخه موجود کتاب مذکور از روی نسخه لاهیجانی کتابت شده است یعنی نسخه شماره ۴۳۶۰ در کتابخانه مجلس شورای اسلامی (نسخه دیگر کتاب در کتابخانه آستان قدس رضوی به شماره ۱۴۰۴۶ موجود است). تصویری از نسخه آستان قدس در اختیار من قرار ندارد اما نسخه مجلس را به لطف استاد ارجمند حجت الاسلام و المسلمین رسول جعفریان در اختیار دارم. همانگونه که گفته شد، متأسفانه در تصحیح کتاب به صفحه انجام نسخه مجلس توجه کافی نشده است. کاتب نسخه که سعد الدین بن محمد جزایری نام دارد در انجام نسخه گفته است که:

«نقلتُ هذه النسخة من خط الشيخ الشهيد زين الدين - قدس الله روحه و نور ضريحه - ببلدة قلکنده عمرت في ظل صاحبها و النسخة من عند الملا محمود لاهیجانی».

این عبارت بی‌نهایت اهمیت دارد. نخست نشانگر آن است که محمود لاهیجانی همانگونه که براساس نسخه‌ای که وی آن را کتابت کرده بود و از آن سخن گفته شد، لاهیجانی در گلکنده اقامت گزیده است. همچنین درباره انتساب این حواشی به شهید تردید اندکی که به دلیل کم نسخه بودن این اثر می‌توان ابراز کرد، چرا که نسخه مذکور را شاگرد شهید روایت کرده است. کاتب نسخه در انجام نسخه چنین نوشته است:

«واقعا الفراغ من نساختها يوم الاربعاء المبارك رابع عشر جمادى الاول سنة ۹۸۵ على يد افقر عباد الله و احوجهم اليه سعد الدين بن محمد الجزائري...عامله الله بلطفه الخفى و الحمد لله رب العالمين». در حاشیه نیز این شعر درج شده است:

کتبت و قد ايقنت يوم كتبه	بان یدی تفنا و تبقي کتابها
یا قاری الخط الذی قد کتبتہ	ترحم علی یدی علی ما اصابها. ^۱

معرفی شده است. همین خطا به کتاب دیگر ایشان التراث العربی المخطوط فی مکتبات ایران العامة، ج ۱، ص ۲۲۷-۲۲۸ نیز راه یافته است. در فهرستواره دستنویست‌های نسخه‌های خطی/ایران، ج ۱، ص ۲۶۳ این خطا اصلاح شده و نسخه به درستی در ذیل اجوبة المسائل السماکية معرفی شده است.

۱. درباره کاتب نسخه یعنی سعد الدین محمد جزایری تنها اطلاعی که تا کنون به دست آورده‌ام آن است که وی مجلدی از کتاب تذکره الفقهاء علامه حلی مشتمل بر کتاب رهن تا پایان جزء نهم را در سال ۹۸۸ کتابت کرده

دیگر اطلاع ما درباره لاهیجانی باز از حواشی بر یک نسخه خطی است. نسخه‌ای از کتاب الدروس الشرعية فی فقه الامامية شهید اول در دست است که کمال الدین حسین بن محمد حسینی استرآبادی کتابت آن را در نوزدهم ربیع الاول ۹۷۲ در شهر گولکنده به پایان رسانده است. نکته مهم و جالب آن است که حاشیه محمود بن محمد لاهیجانی نسخه را تصحیح کرده و البته تاریخ ارایه شده برای اتمام فراغت از تصحیح ۹۰۳ ذکر شده که حجت الاسلام و المسلمین سید احمد اشکوری نیز با دیده تردیده به آن نگریسته و علامت پرسشی کنار آن قرار داده‌اند، که به حق است. البته به دلیل عدم شناخت لاهیجانی و اهمیت نسخه تصحیح شده توسط او، در چاپ اخیر کتاب الدروس از این نسخه بهره‌ای گرفته نشده است.^۱ مطلب اخیر نیز شاهی بر اقامت لاهیجانی در شهر گلکنده حیدرآباد است.

→

است و در فهرست نسخه‌های خطی آستان قدس رضوی، جلد ۲، ص ۱۸ و به نقل از آن در کتاب مکتبه العلامة الحلی مرحوم سید عبدالعزیز طباطبایی توصیفی از آن آمده است. مرحوم آقا بزرگ نیز در طبقات اعلام الشیعة: احیاء الدائر من القرن العاشر، ص ۹۴ نیز به کتابت نسخه تذکره توسط سعد الدین اشاره کرده و مطلب دیگری درباره او نقل نکرده است. همچنین نسخه‌ای از شرح القصیده البائیة علم الهدی در کتابخانه دانشگاه تهران رساله سوم مجموعه ۶۶۸۸ وجود دارد (فهرست دانشگاه، ج ۱۶، ص ۳۳۴) که سعد الدین محمد جزایری کتابت آن را در روز پنجشنبه ۸ رجب ۹۹۹ به پایان برده است (درایتی، فهرستواره دست‌نوشته‌های ایران، ج ۶، ص ۹۲۳). رساله دوم نیز تکملة امالی المرتضی است که جزایری کتابت کرده است و رساله اول نیز متن خود امالی سید مرتضی است (فهرستواره، ج ۷، ص ۷۸۷) که کتابت آن را در ۸ رمضان ۹۹۹ به پایان برده است. وی پدر عبدالنبی جزایری (متوفی ۱۰۲۱) نویسنده اثر مشهور حاوی الاقوال فی معرفة الرجال است.

۱. سید احمد حسینی اشکوری، فهرست نسخه‌های خطی کتابخانه صدوقی یزدی (یزد - ایران) (قم، مجمع ذخایر اسلامی، ۱۳۸۳/ش/۱۴۲۵)، ص ۱۱۳. متأسفانه تصویری از این نسخه ارایه نشده است. ملا محمود، برادری به نام محمد باقر بن محمد بن علی بن حمزه لاهیجانی داشته که نسخه‌ای از تهذیب الاحکام تا پایان کتاب صلاة را مقابله کرده که بخش اخیر را در سه شنبه یازدهم ذی الحجه ۹۸۸ به پایان برده و نسخه به شماره ۲۸۷۷ در کتابخانه مرعشی موجود و در فهرست (ج ۸، ص ۸۴) معرفی شده است. در بخش تصاویری مجلد فهرست مذکور دست خط لاهیجانی آمده که بسیار به دست خط خود ملا محمود لاهیجانی شباهت دارد، عبارت مقابله چنین آمده است: «بلغت المقابلة من الاول الى هنا ... غیري اللهم وقفنا للاتمام و ارزقنا به مع العمل بالاخلاص و الاهتمام الفراغ منها يوم الثلاثاء الحادی عشر ذی الحجة الحرام عام ثمان و ثمانین و تسعمائة کتبه احوج الخلق الى الخالق الغنی محمود (?) بن محمد بن علی بن حمزه اللاهيجاني عفی الله تعالی ... وعنهم و عن جميع آبائه و امها... جميع المؤمنین و المؤمنات و الحمد لله رب العالمین و صلی الله علی محمد و آله الطاهرين». از آنجا که دسترسی به خود نسخه اکنون برایم میسر نیست گمان می‌کنم خطایی رخ داده باشد و محمد باقر به احتمال زیاد حاصل خطای چاپ یا امر مشابه دیگری باشد و باید همان محمود باشد و در این صورت ما نسخه‌ای دیگر که در اختیار خود ملا محمود بوده، در اختیار داریم. آنچه که این گمان را تقویت می‌کند این مطلب است که در خصوص نسخه گفته شده که سید حسین بن زین العابدین بن باقر حسینی جرجانی دوشنبه دهم جمادی الاخر ۹۶۰ (پایان کتاب طهارت) از روی نسخه مؤلف (مراد همان نسخه مشهور تهذیب الاحکام در اختیار حسین بن

[illegible]

نکاتی درباره ملا محمود لاهیجانی / محمدکاظم رحمتی / ۵۳۳

[illegible]

وفضل ابن مغازي كانوا عشرة ومثل الثانيه زراره وبكر وعمران وعبد الملك عبد الرحمن وعبد الله
وقعب وعبد الله بنو ابي مروان الهادي عليه السلام ووصف في بعض المظن ثم اربعين مكنون
من اسمله السند ولواضيف اليهم اضعف ام الكود صا روا عشره وما را دعي هذا العدد ناد
فلذا وقف عليه اكثر من اسمله العشرة اولاد العباس عبد المطلب هم الفضل وعبد الله
وعبيد الله وعبد الرحمن وعبد معدي وعون والحرث وكثير فنام وكان اصغرهم وكان العباس
وقول تو انهم وصاروا عشر يارب فاجعلهم كرابا برره واجعل لهم خبرا ايام العشره وكان
ثلث اثنا مكنون وام جيب اعيه والديك اعلم ووليم احصا مكنون اوطاهم وبلغنا منهم
فان ذكرنا بامر من الكسبي المنقضي في العشره الفاضله مستدل بمرور على الشيخ اذكر كان
السراج على الارسان بن الراوس اذ لم يوق لها اجتماع عند المنطق بالمعاصير وقد كانت
الوفيت الى العباد واما صدر شلم الاثنا على البلاد والادوان لما توطوا كمنوا في
والعمران وصا على الاثنا فلم ين لها غير الاثنا على البلدان والغري فانيسوا
كالعمران صا على الاثنا فلم ين لها غير الاثنا على البلدان والغري فانيسوا
قد شكى بدار الفرج على ايماننا واسب اليها معاندا للاول من الهدى كمن
عند ذكره سبب العبد انما تم فعل مثالا البغدادى ثم الدمشقي والى كمن فقه بلنا جبه القيم
لا ايماننا من القزم والبلد والناجيه والاظم في يوم ارجع مثله ان ينزل نفسه
اجبى او العبد او اوانى ولو ارا داجع منها فليدرا بالام فيقول لاني في الصمدى كمن
هذه جلم موزون في الاثنا الى معا صبر هذا العلم اعم دراهم احدث وانواعه حاله اوارا دلا
فها مع ذكر الامتداع المرحه لطالبه ليعلمه كمن سابعه الفاضل من موده اصفه على الحمد
فانه قد علم في ذلك الخاف وفي الله تعالى كما لا يخفى وانه والله تعالى الحق ليدرا والها
سبيل الرشاد وهو حسبنا ونعم الوكيل فسر في شرحه من العبد المكنون في العشره

۳۱۶

عجل الامام علیه السلام خاصه بل وجوب حق الامام علیه السلام لزومه لذمته
اقدسی من منسب الامام من ان اصراره علی الوجه الصحيح المصنوع سوف علی
امر بوجوده عال بحلاف حق غیره من الخس فان المالك بمکله اصراره
بنفسه بکمال بقاؤه فی دمه اغلب ان لم یکن مستحق فحقه صده هذا الخس
بتتبع الامام علیه السلام خاصه واسقاط حقه خلاف الطاهر والحقه اکثر
والزاده بمقداره صلا للامام علیه السلام زیاده علی ما اوصی به محمد و هذا لا یحکم
الاطلاق فی بعض الاحیان مع اصرار راء ذمته من ذلك لیست تجدد محمد علی
الامر من هو الذمه انما اعلم علقه عجل الاخرین الا احد تاسع عشر
صفر ختمه الذمه ۴۵۷ منه من الامارة الطاهره حامدا ومصليا مسلما

صورة الاستیعاب فی شرح الله تعالی

ما توارثت حینا ادام الله الایام وضمها الصالحات اعماله المجد والتمه فی شکر الطفل الذی لا دله
اذا باع حصته من آخر هل توفى حقه فی اذن احکام ام لا اذا اعلنا بالتوفی علی الاذن
والمحصل و طالت المدة ما حکم هذا المبیع صورة المبیع مع علی علی حاله اما القبض فان كان المبیع
حقوقا لا توفى حقه فی اذن الولی وان کان غیره فموقوف فله حقه بحقیقه التخلیه من المشری
وبین المبیع فلا توفى علی اذن التبرکس اخرى وانما هل یكون المکمل القبض
فاما مقام القبض فی نقل الفهمان الی المشری لولف المبیع قبل قبضه ام لا اصح الامور ان
القبض هو التخلیه فما لا یقبل ونقل ما یقبل فالمکمل القبض کاف فی الاول دون الکلیه
اخری وانما التوفی فی اظهره منی باجره هل یحتاج الی الاستیجار مع نفسه ام لا و هل یزق
بین التوفی العام وما دونه فی ذلك لا صورة اجواب یخیر من استیجار نفسه
به کذا و بین العلل منه الاجرة

عجل الامام علیه السلام
الم فی الله و احد
فی ذمه الامام
اشکوری